

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Пелагия Михайлова Терзийска, ЮЗУ „Неофит Рилски” за дисертационен труд на тема на тема: „**Дефицит на вниманието и хиперактивност и тяхното отражение върху способността за учене при дислексия на развитието**”, за получаване на образователната и научна степен „доктор” в Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Автор: **Хариклия Бриасули**

Научни ръководител: **проф. д.п.н Цветанка Ценова**

Настоящото становище е изготвено на основание заповед № РД-38-281/01.06.2023 на ректора на СУ „Св. Климент Охридски“, както и на решение на научното жури по процедурата.

Общо представяне на процедурата и докторанта

Хариклия Бриасули е редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език в катедра „Специална педагогика“, Факултет по науки за образованието и изкуствата на СУ „Св. Климент Охридски“.

Процедурата и представеният комплект от документи е съобразен с Правилника за развитие на академичния състав на Софийския университет.

Полученото образование и опит от Хариклия Бриасули я провокират към продължаване на обучението в Докторска програма „Специална педагогика“ и реализирането на изследователска дейност по актуални проблеми в областта на специалното образование.

Актуалност на тематиката

Днес някои от най-честите оплаквания на родители и учители е наличието на дефицит на вниманието и хиперактивност при децата. Техният брой расте и затова интересът на докторант Хариклия Бриасули към тези деца и немалкото проблеми, които срещат в процеса на своето развитие е напълно обясним.

На базата на проучени литературни източници и запознаване с резултати от изследвания на различни автори докторант Бриасули насочва вниманието към затрудненията, които дефицитът на вниманието и хиперактивност предизвикват върху способността за учене и по-конкретно при ученици с дислексия. Акцентира върху необходимостта от изследване на трудностите, пред които са изправени учениците с ADHD и които трудности, са пряко следствие от дислексията. Това прави дисертационното изследване необходимо и значимо за педагогическата теория и практика.

Представяне на труда и оценка на съдържанието

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа общо 192 страници, от които 134 основен текст и 31 страници литература, включваща 295 заглавия на гръцки и английски език, както и онлайн източници. Приложението – въпросници е разположено на 14 страници. В текста са включени 28 таблици и 21 фигури.

Дисертационният труд е структуриран във въведение, две части – теоретична, и изследователска и заключение. Теоретичната част включва 2 глави, а изследователска част - 3 глави.

Във въведението се представят накратко схващания за специфичните когнитивни дефицити, които се появяват при деца с ADHD или при деца със специфични обучителни затруднения – каквато е дислексията, както и схващания за свързващи ADHD с дислексията, за често срещаната коморбидност между тях. Прави се извод, че проучванията, изследващи

специфичните трудности изпитвани от учениците с дислексия и с ADHD са малко. Обосновава се актуалността на избраната тема.

Литературният обзор по изследваната проблематика е направен в първите две глави. Същността на синдрома хиперактивност и дефицит на вниманието се разглежда в първа глава. Накратко се описват неговите симптоми и проявление на различни етапи от развитието на индивида; посочват се изследвания по отношение на неговата епидемиология и етиология. Вниманието се насочва към влиянието на генетични фактори и фактори на околната среда. Представят се проучвания, показващи нива на коморбидност при деца в училищна възраст и възрастни с ADHD, както и резултати от изследвания, от които е видно, че тези деца имат трудности при четене, а също така правописни и математически трудности и по-високо ниво на затрудненията в писменото изразяване.

Във втора глава се разглеждат схващания за същността на дислексията, за нейните видове, генетична основа и различни хипотези (фонологична, за двойния дефицит, за зрително увреждане, автоматичност/мозъчен дефицит), за съществуването на дефицити, свързани с нея. Представят се генетични изследвания, насочени към идентифициране на специфични гени, които играят важна роля в развитието на дислексия. Акцентира се върху когнитивните и учебни характеристики на ученици с това нарушение.

На основата на анализа на проучената литература се обобщава, че е налична високата честота на припокриване между симптоматиката и етиологията на ADHD и дислексията.

Глава 3 и глава 4 представят методологията на изследване, анализа и обобщението на получените резултати. Коректно са конкретизирани цел, задачи и хипотези на изследването, изследователски инструментариум –

Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating, Скала за оценка на увреждания в ученето - преработено второ издание (LDES-R2) включваща 35 елемента.

За изпълнение на поставената цел и задачи е проведено количествено изследване на извадка от 101 учители, които работят в училища в Гърция. Използваната скала на симптомите от 35 елемента Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating включва 9 елемента, свързани с невнимателния подтип на ADHD, 9 елемента, свързани с хиперактивния/импулсивен подтип на ADHD, 10 елемента, свързани с опозиционно-предизвикателните и поведенчески разстройства и 7 елемента, свързани с тревожност и депресия.

Нивата на обучителните затруднения на учениците са оценени с помощта на инструмента Learning Disability Evaluation Scale - Renormed Second Edition (LDES-R2) - скала за симптоми, която включва 49 елемента. От тях 14 са свързани с нарушения при четене; 14 - с нарушения при писане; 7 са свързани с правописни нарушения и 19 с нарушения при математически изчисления.

Получените от двете скали отговори се оценяват по 4-степенна скала на Likert, започваща с „Никога“ и завършваща с „Много често“. Статистическият анализ е осъществен чрез употребата на статистическия софтуер SPSS, версия 25.

Анализът на получените от направеното изследване резултатите дават основание на докторант Бриасули да обобщи, че те потвърждават констатациите от други проучвания. Потвърждават, че учениците с ADHD имат значителни проблеми при четенето, писането/правописа и математическите изчисления и че тези проблеми са по-големи в сравнение с учениците без ADHD.

Глава 5 включва дискусия, изводи, ограничения и препоръки, приноси и Заключение. Прави се извод, че получените резултати, свързани с

идентифицирането на областите на дислексия, с които учениците с ADHD имат по-големи затруднения могат да допринесат за незабавното идентифициране на ученици с ADHD, които имат симптоми на дислексия.

Формулирани са *основните приноси* - в теоретичен и практически аспект. Конкретизирани са дейности за обогатяване на педагогическата практика.

В заключението се подчертава, че учениците с ADHD са по-склонни да развият затруднения при четене, писане, нарушения при правописа и математическите изчисления. Поради това е необходимо да се прилагат програми за интервенция и учителите да бъдат информирани, че е вероятно ученик с ADHD да има проблеми, свързани с дислексия. Изтъква се значимостта на ранната диагностика и ефективността на навременната намеса.

Преценка на публикациите:

Публикациите са 3 на брой и са по темата на дисертационния труд. Две от тях са от участие на конференция в СУ и са публикувани в сборника с доклади от конференцията „Млади изследователи”, 2019.

Автореферат

Авторефератът представя по обобщен начин дисертационния труд. Достатъчно информативно е представено съдържанието по отделните глави. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

Преводът на автореферата не е добър. На места е неточен и неясен.

Препоръки и бележки към дисертационния труд:

- В теоретичната част, при представяне на схващанията на различни автори, липсва гледната точка на докторанта.
- Смятам, че пета глава е излишна. Включените в нея точки могат да са част от заключението, като отделни параграфи

- Заключение е самостоятелно, а не част от последната глава на дисертационния труд

Въпрос:

Направили сте извод, че обучението на учителите в областта на специалното образование не е важен фактор за определяне симптомите на ADHD и обучителните затруднения. В този контекст *въпросът ми е:*

Обучението на кои специалисти е важен фактор за определяне симптомите на ADHD и обучителните затруднения?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд, разработен от докторант Хариклия Бриасули, отговаря на изискванията, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор“.

На основата на очертаните достойнства на труда, на демонстрираното умение за научно изследване и приносите на автора, давам положителна оценка и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Хариклия Бриасули в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“

Изготвил становището:

Проф. д-р Пелагия Терзийска

26.08.2023 г.